

انجمنهای علمی ایران: گذشته، حال و آینده

فتح الله مضطرزاده

معاونت پژوهشی
وزارت فرهنگ و آموزش عالی

انجمنهای علمی در ایران سازمانهایی هستند که توسط عده‌ای متخصص سرشناس در یک رشته تخصصی خاص تشکیل شده‌اند و در قالب یک سازمان غیردولتی و با هدف شناساندن تخصص مربوط به جامعه و بررسی و ارائه پیشنهادهای لازم به مسئولان برنامه‌ریزی آموزشی و پژوهشی در خصوص رشته مربوط فعالیت می‌کنند.

فکر تأسیس انجمنهای علمی در جهان به قرن هفدهم میلادی برمی‌گردد، زمانی که دانشمندان و فلاسفه برای مذاکره در مباحث علمی دور هم جمع می‌شدند تا از نتایج کارهای علمی و تحقیقاتی یکدیگر آگاه شوند. از آن زمان به بعد انجمنهای تخصصی در زمینه‌های علوم پایه، مهندسی، پزشکی و حقوق تأسیس شدند که شمار این انجمنها در دنیا به اندازه تمامی رشته‌ها و تخصصهای موجود است. در حال حاضر انجمنهایی وجود دارد که تعداد

اعضای آنها در سراسر جهان به بیش از ۳۰۰۰۰۰ نفر می‌رسد.

تاریخچه انجمنهای علمی در ایران را می‌توان به سه دوره تقسیم کرد:

دوره قبل از سال ۱۳۴۰ که به علت وجود تعداد اندک متخصصان در یک رشته، فعالیتها فقط شامل نشست چند متخصص بود. در این دوره انجمنهایی نیز وجود داشتند که علاوه بر کارهای صنفی در کارهای علمی نیز فعالیت داشتند و نشریاتی نیز منتشر می‌کردند که از میان آنها می‌توان جامعه شیمیدانهای ایران، کانون مهندسين ایران، مجمع وکلای دادگستری و انجمن ماماهاى ایران را نام برد.

دوره دوم فعالیت انجمنهای علمی سالهای ۱۳۴۰ تا ۱۳۷۰ را در برمی‌گیرد. در این دوره نقش وزارت علوم در تشکیل انجمنهای علمی محسوس می‌شود و اکثر آنها با کمک این وزارت تشکیل می‌شوند. این امر ناشی از آگاهی

از نقشی است که انجمنها می‌توانند در پیشبرد علم داشته باشند. در این مدت انجمنهایی مانند ریاضی، مدیریت، حسابداری، روانشناسی با کمک وزارت علوم و آموزش عالی تأسیس شدند و در سال ۱۳۴۹ با پیشنهاد وزارت علوم و آموزش عالی طرح تشکیل انجمنهای علمی ایران به تصویب شورای هماهنگی دانشگاهها رسید که از آن سال تا سال ۱۳۵۷ تعداد ۷۸ انجمن علمی در گروه‌های علوم پزشکی، علوم پایه، کشاورزی، فنی و مهندسی، و علوم انسانی فعالیت خود را آغاز نمودند.

در سال ۱۳۵۳ اساسنامه شورای ملی انجمنهای علمی ایران به منظور هماهنگی امور انجمنها به تصویب رسید و اولین هیئت مدیره این شورا انتخاب شد.

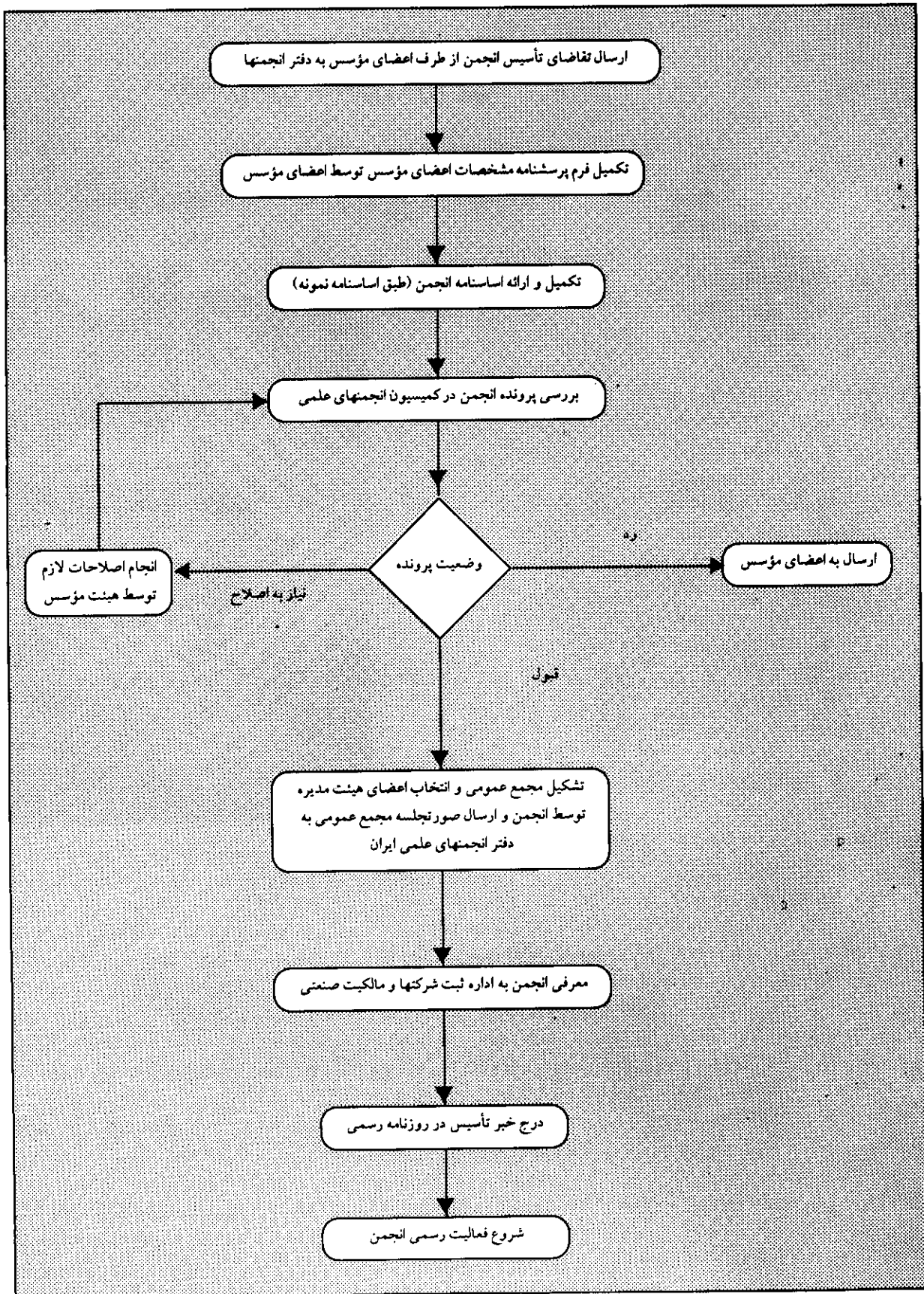
بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و در سال ۱۳۶۲ فعالیت شورا مجدداً آغاز و هیئت مدیره شورا انتخاب شد. در این سال مسئولیت انجمنها و مجامع علمی کشور به وزارت فرهنگ و آموزش عالی واگذار و دفتر همکاریهای علمی و بین‌المللی زیر نظر معاونت پژوهشی عهده‌دار امور مربوط به انجمنها گردید. البته ناگفته نماند که به شهربانی و وزارت کشور اختیار داده شد با نظر این وزارت نسبت به صدور پروانه انجمنها اقدام نماید.

در سال ۱۳۶۵ کلیه امور مربوط به انجمنها جهت بررسی و اقدام لازم به دفتر امور پژوهشی کمیته شورای پژوهشها واگذار شد. سپس در سال ۱۳۶۶ «آیین نامه نحوه صدور مجوز تأسیس انجمنهای علمی کشور جمهوری اسلامی ایران» صادر گردید. در این آیین نامه به وزارت فرهنگ و آموزش عالی اختیار داده شد با رعایت ضوابط آیین نامه، مجوز تأسیس برای انجمنهای علمی صادر یا فعالیت آنها را تأیید نماید.

دوره سوم از سال ۱۳۷۰ با مصوبه شماره دویست و شصت و دو مورخ ۷/۸/۷۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی شروع می‌شود که به موجب آن کار صدور مجوز تأسیس و تجدید پروانه و نظارت بر حسن انجام کار آنها بر حسب مورد بر عهده وزارتخانه‌های فرهنگ و آموزش عالی، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و فرهنگ و ارشاد اسلامی سپرده شده است. صدور مجوز تأسیس انجمنهای علمی**

ایران توسط کمیسیون انجمنهای علمی ایران صادر می‌گردد، متقاضیان تأسیس این انجمنها بایستی در موقع درخواست به نکات ذیل توجه نمایند:

۱- ارسال تقاضای تأسیس انجمن از طرف

اعضای مؤسس به دفتر انجمنهای علمی ایران

- ۲- تکمیل فرم پرسشنامه مشخصات اعضای مؤسس انجمن
- ۳- ارائه اساسنامه انجمن (طبق اساسنامه نمونه)
- ۴- بررسی پرونده انجمن در کمیسیون انجمنهای علمی ایران برای تأیید و صدور مجوز رد یا تغییر اصلاحات
- ۵- تشکیل مجمع عمومی انجمن (در صورت به تأیید رسیدن انجمن) و انتخاب اعضای هیئت مدیره طبق اساسنامه انجمن و ارسال صورتجلسه به دفتر انجمنهای علمی ایران
- ۶- معرفی انجمن به اداره ثبت شرکتها و مالکیت صنعتی از طرف دفتر انجمنهای علمی ایران
- ۷- به ثبت رساندن انجمن در اداره ثبت شرکتها و مالکیت صنعتی توسط انجمن علمی
- ۸- درج خبر تأسیس انجمن در روزنامه رسمی ثبت شرکتها
- ۹- شروع فعالیت رسمی.

تاکنون بیش از ۴۳ انجمن علمی از کمیسیون انجمنهای علمی ایران مجوز فعالیت دریافت کرده‌اند که اسامی این انجمنها به شرح ذیل می‌باشد:

- ۱- انجمن آمار
- ۲- انجمن آب و آبیاری
- ۳- انجمن ایرانی حقوق بشر
- ۴- انجمن ایرانی حقوق جزا
- ۵- انجمن ایرانی حقوق تطبیقی
- ۶- انجمن ایرانی داوری
- ۷- انجمن ایرانی جرم‌شناسی
- ۸- انجمن ایرانی حقوق بین‌الملل
- ۹- انجمن اقتصاد انرژی
- ۱۰- انجمن اقتصاد کشاورزی
- ۱۱- انجمن بیماریهای گیاهی
- ۱۲- انجمن ترویج و آموزش کشاورزی
- ۱۳- انجمن جغرافیا
- ۱۴- انجمن حشره‌شناسی
- ۱۵- انجمن خوردگی
- ۱۶- انجمن ریاضی
- ۱۷- انجمن روانشناسی
- ۱۸- انجمن زیست‌شناسی
- ۱۹- انجمن زمین‌شناسی
- ۲۰- انجمن سرامیک
- ۲۱- انجمن سنجش از راه دور
- ۲۲- انجمن شیمی و مهندسی شیمی
- ۲۳- انجمن علوم خاک
- ۲۴- انجمن علوم و تکنولوژی سطح
- ۲۵- انجمن علوم و صنایع غذایی
- ۲۶- انجمن علوم و فنون دریایی
- ۲۷- انجمن علوم و مهندسی منابع آب

- ۲۸- انجمن فیزیک
- ۲۹- انجمن کامپیوتر
- ۳۰- انجمن مهندسی کنترل و ابزار دقیق
- ۳۱- انجمن مهندسی عمران
- ۳۲- انجمن مهندسی راه و ساختمان
- ۳۳- انجمن مهندسی زلزله
- ۳۴- انجمن مهندسی شیمی
- ۳۵- انجمن مهندسان مکانیک
- ۳۶- انجمن مکانیک سنگ
- ۳۷- انجمن محیط زیست
- ۳۸- انجمن هیدرولیک
- ۳۹- انجمن هوافضا
- ۴۰- انجمن مهندسی متالورژی
- ۴۱- انجمن ایرانی تعلیم و تربیت
- ۴۲- انجمن جامعه‌شناسی
- ۴۳- انجمن انرژی خورشیدی

به منظور هماهنگی امور مربوط به انجمنها و ارائه فعالیت آنها به دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی و همچنین متخصصان ایرانی خارج از کشور اقداماتی توسط دفتر انجمنهای علمی ایران انجام شده است که خلاصه‌ای از آن به شرح ذیل می‌باشد:

- تهیه پیش‌نویس راهنمای تأسیس انجمنهای علمی ایران
- ارسال آیین‌نامه نحوه تشکیل و شرح وظایف کمیسیون انجمنهای علمی ایران برای کلیه انجمنها
- حضور نماینده کمیسیون در جلسات مجامع انجمنهای علمی ایران
- استفاده از پیش‌کسوتان و استادان بازنشسته عضو انجمنهای علمی در امور مربوط به برنامه‌ریزی تحقیقات
- تهیه و ارسال جدول نام و نشانی انجمنها برای کلیه انجمنهای علمی
- با توجه به افزایش تقاضاهای دانشجویان برای فعالیت در امور علمی، از کلیه انجمنها درخواست شده است تا نسبت به تأسیس شاخه دانشجویی اقدام نمایند.
- تهیه و ارسال نام و نشانی انجمنها (به زبان انگلیسی) توسط پست الکترونیک برای متخصصان ایرانی و خارج از کشور
- تهیه تقویم سمینارها و کنفرانسهایی که توسط انجمنها برگزار می‌شود و ارسال آنها به مسئولان وزارت و دانشگاهها
- تهیه شناسنامه انجمنهای علمی ایران با توجه به نقش انجمنهای علمی ایران در پیشبرد علم در جامعه و همچنین با در نظر گرفتن چگونگی عملکرد این انجمنها در ایران، به نظر می‌رسد که در آینده نقش آنها باید

گسترش یابد. دفتر انجمنهای علمی ایران در این خصوص برنامه‌هایی را به شرح ذیل برای این انجمنها پیش‌بینی می‌نماید:

- ۱- به منظور تبادل نظر بین مسئولان انجمنهای علمی، دفتر انجمنهای علمی ایران در نظر دارد یک گردهمایی از مسئولان انجمنها در آینده نزدیک برگزار نماید.
- ۲- به منظور راهنمایی علاقه‌مندان تأسیس انجمنهای علمی، در نظر است راهنمای تأسیس انجمن علمی ایران چاپ و در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرد.
- ۳- با توجه به نقش شبکه‌های کامپیوتری در تبادل اطلاعات، پیش‌بینی شده است تا انجمنهای علمی بتوانند به این شبکه‌های کامپیوتری نیز متصل شوند. ■

حواشی

* برای تأسیس انجمن علمی رعایت نکات ذیل ضروری است.

- ۱- اعضای مؤسس انجمن حداقل ۹ نفر باشند.
- ۲- اعضای مؤسس از اعضای شناخته شده هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی در رشته مورد نظر و متخصصین دستگاه‌های اجرایی کشور باشند.
- ۳- به منظور مشارکت داوطلبان فعال، پیشنهاد می‌شود اعضای مؤسس از یک دانشگاه یا یک دستگاه اجرایی نباشند بلکه از دانشگاه‌ها و دستگاه‌های اجرایی مختلف باشند.
- ** انجمن علمی به انجمنی اطلاق می‌شود که در یک رشته علمی مشخص (مصوب شورای عالی برنامه وزارت فرهنگ و آموزش عالی) فعالیت نماید.